

РОЛЬ ЖІНОК У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ ЗА КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ

Продовження. Початок: ч. 3 (2001), ч. 1 (2002)

Другим напрямком меценатської діяльності українських жінок було фондування нових православних шкіл та підтримка уже діючих. Так, шляхтянка Раїна Ярмолинська та господарівна Марія Могила активно підтримували у своїх повітах православні школи та монастирі⁹. Єлизавета Могила активно підтримувала Львівське братство, допомагаючи йому своїм впливом та матеріально. Дочка Єлизавети Ганна Могила, по чоловікові Пржерембська, не лише допомагала братству, але й сама у 1630 році вписалась у реєстр львівських братчиків¹¹.

Гальшка (Єлизавета) Гулевичівна, дружина київського шляхтича Стефана Лозки, була однією із засновниць Київського братства, Київського Богоявленського монастиря та школи при ньому¹². Про вчинок Гальшки Гулевичівни схвально відгукувались культурні та політичні діячі того часу - Іов Борецький, Ісая Копинський, Афанасій Пузина, гетьман Запорозького козацтва Петро Сагайдачний¹³.

Княжна Гальшка Острозька вважала своїм обов'язком у заповіті, складеному у 1579 році, велику суму грошей передати на шпиталь та академію Острозьку, на монастир Святого Спаса недалеко від Луцька. У заповіті зазначається, що запис княжни зроблений "добровольно з печаттю мою і з підписом власної руки"¹⁴.

Отже, меценатська діяльність жінок-шляхтянок на користь православної церкви та шкіл була досить поширеною серед шляхти та магнатських родів.

Слід сказати, що й високу освіченість жінок привілейованого стану сучасники вважали справою звичайною. Багато освічених жінок в ті часи мали домашні бібліотеки, робили переклади церковних книг, займались книговиданням.

Двічі побувавши в Україні в 1654 і 1656 роках, арабський мандрівник архидиякон Павло Алепський залишив у своєму щоденнику запис про те, що "... по всій землі русів, себто козаків, ми помітили прекрасну рису, яка викликала наш подив: усі вони, за винятком небагатьох навіть більшість їхніх жінок та дочок, уміють читати і знають порядок церковних служб..."¹⁵.

В справі освіти, яка давалася дітям тодішньої української шляхти, дівчата, нічим не відрізнялися

від хлопців і разом з ними вчилися дома у приставлених до того "бакалярів"¹⁶.

Домова система навчання дівчат була традиційною і найбільш розповсюдженою на українських землях за козацьких часів. Тим самим виховання та навчання дівчат цілком покладались на родину. На волі батьків було навчання дочок читанню та письму. Батьки рідко коли нехтували початковою освітою дочок, про що свідчать численні записи в актових книгах (на продаж, купівлю, дарування, різноманітні скарги, про передачу своїх майнових прав іншій особі, чи отримання грошей) зроблені вони були не лише шляхтянками, а й жінками нижчих суспільних станів¹⁷.

В цих записах обов'язково згадувалося про "власноручний підпис особи, яка видавала запис". В ті часи "писати неуміючи зем'янку можна було зустріти так же рідко, як і неписьменного зем'янина" - зазначав академік Орест Левицький.

Тим самим, неписьменність серед жінок вищих і середніх верств українського суспільства була досить рідкісним явищем.

Більше того, деякі шляхтянки мали навіть вищу на той час освіту.

Серед них княгиня Ганна Корецька, княжна Анастасія Юрївна Гольшанська в замжжі Заславська, сестри княжни Олена і Софія Чарторийські та інші.

Ще одним напрямком опікунської діяльності жінок-шляхтянок була підтримка ними відомих церковних та культурних діячів. Завдяки старанням жінок-меценаток діяльність прибічників православної церкви отримувала суттєву матеріальну та моральну підтримку. Так, магнатка Раїна Могилянська княгиня Вишневецька підтримувала українського церковного діяча, а згодом митрополита Київського (1631-1632) Ісаю Копинського, який заснував на землях князя Михайла Вишневецького та Раїни Могилянської княгині Вишневецької ряд православних монастирів: густинський-прилуцький, ладинський-підгірський та мгарський-дубенський¹⁸. На прохання Копинського княгиня Вишневецька не лише видала "фундаційні" записи на користь задніпровських монастирів, але й дозволила в підгірському скиті заснувати жіночий монастир, а настоятелькою зробити рідну сес-

тру Ісаї - інокію Олександру. Особливим "фундушем" у 1619 році вона передала у пожиттєве завідування Ісаї на правах ігумена густинський, мгарський та ладинський монастирі, а також доручила Копинському завідувати усіма приходськими церквами в її українських маєностях, з підкоренням йому священників та всього духовенства і навіть - з правом "надання приходів за згодою з її старостами"¹⁹.

Отже, жінки вищих суспільних станів України у XVI-XVII століттях вели повноцінне суспільно-політичне життя, мали досить широкі спадкові права, на відміну від більшості країн Західної Європи, де будь-яка спадкова власність в руках у жінки розглядалась як можливість росту рентабельності господарства чужого роду. Самостійність та свобода жінок не визначалась лише економічними факторами. Незалежно від станової приналежності, жінки мали право самостійно вирішувати свою особисту долю в шлюбному житті, маючи економічні важелі такої самостійності. Мова йде про унікальну юридичну конструкцію, яка побутувала лише в українському звичаєвому праві - материзну. Материзна - це придане жінки у вигляді нерухомості, або наділу землі, яке ніколи не входило в загальносімейне майно, не ділилось між членами сім'ї, а передавалось у спадок лише по материнській лінії і становило, таким чином, окремий жіночий юридично-майновий інститут²⁰.

40. Левицький О. Раїна Могилянська, княгиня Вишневецька. - К., 1887. - С. 3.

41. Там само.

42. Грушевський М. С. Культурно-національний рух на Україні в XVI-XVII ст. Духовна Україна. К., - С. 245.

43. Хижняк З. Гальшка Гулевичівна Київська старовина. - 1994, - № 4. - С. 63.

44. ІЦІА. - Ф. 26. - Оп. 1. - Спр. 4. - Арк. 38-39 зв.

45. Цит. за: Січинський В. Чужинці про Україну. - К., 1992 - С. 65.

46. Мордовцев Л. (Левицький О.) Про шлюб на Україні-Русі в XVI-XVII ст. Львів, 1906. - С. 7.

47. Левицький О. Обычные формы заключения браков в Южной Руси в XVI-XVII ст. Киевская старина. Кн. 1. 1990. - С. 2-3.

48. Левицький О. Раїна Могилянська, княгиня Вишневецька. - С. 6.

49. Там само.

50. Гуслицький К. І. Українці. - К., 1959. - С. 442.